

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО – 2019: ПІДСУМКИ

(оглядова довідка за матеріалами преси, інтернету та неопублікованими документами 2019–2020 рр.)

В Україні, попри економічні проблеми, все більше уваги приділяється культурі та мистецтву. І саме цей підвищений інтерес спонукав вітчизняні мас-медіа наприкінці минулого року та у перших числах нового відповісти на питання: які головні культурні та мистецькі події позначили 2019 рік?

Підбиття культурно-мистецьких підсумків року підштовхнуло українські ЗМІ підняти питання: Хто в нашій країні формує запит на культурний продукт?

«Запит на культурний продукт в Україні нині формує, з одного боку, споживач українського культурного контенту, який дивиться українські фільми, слухає українську музику, читає книжки українських авторів, носить одяг українських брендів, оздоблює приміщення продуктами українських дизайнерів, стіни якого прикрашають картини українських художників тощо, – вважає Юлія Федів, виконавчий директор Українського культурного фонду. – З другого боку, цей запит також створюють культурні діячі та інституції, які продукують контент і водночас споживають його. Тому сьогодні важливо запропонувати вигідні умови для творення культурними операторами якісних українських культурних продуктів, промотувати їхню діяльність, сприяти розвитку ринку культурних продуктів, які будуть доступними для вітчизняного споживача» [1].

«Насамперед треба розібратися з поняттям «культурний продукт». – впевнена Олександра Коваль, директор ДУ «Український інститут книги». – Якщо він створений із метою отримання прибутку, як-от книжки, телепрограми, фільми масового попиту, комп'ютерні ігри, мода, дизайн, то запит (і попит) формують споживачі, а культурні індустрії намагаються його вдовольнити. Якщо ж ідеться про діяльність різних інституцій у сфері культури, як-от театри, особливо експериментальні, артхаусне кіно чи видання книжок із «високої полиці», то запит на їхню продукцію в Україні не сформований. Зайнятися цим повинні або держава, дофінансовуючи діяльність тих, хто створює ці непопулярні, але абсолютно необхідні для розвитку

культурної сфери й культурних компетенцій громадян речі, або спонсори, які можуть як дбати про розвиток культури із суто альтруїстичних міркувань, так і мати власні цілі. Якщо ж ідеться саме про попит, то потужний вплив «прокручування» по радіо, а краще навіть по ТБ, ніхто не скасовував. Утім, сьогодні додалося безліч інших каналів, серед яких вплив інфлюенсерів є дуже вагомим. Наприклад, бідних дітей, яких батьки змушують за гроші замовників вдавати, наче вони щось їдять, у щось граються й кудись ходять» [1].

А на думку письменника Сергія Жадана, «запит на культурний продукт формують «споживачі» та «експерти». Безперечно, читачі/слухачі/глядачі є важливою рушійною силою, але й експертне середовище, попри всю умовність цього означення, так чи інакше впливає на процеси. Є також низка побічних чинників: ідеологічна, комерційна кон'юнктура тощо. Іноді умовно «прокрутити пісню по радіо» сьогодні теж достатньо. Усе залежить від того, що це за радіо та що за пісня. Ми можемо зневажати радіо- й телеаудиторію (хоча чого б то?), але радіо й (особливо) телебачення далі формують інформаційне поле» [1].

«Дещо дивно приписувати культурі виняткову здатність продукувати щось суто для зиску, – стверджує автор книжок на філософські теми Тарас Лютий. – Якщо ми говоримо про індустрію культури, то запит на культурний продукт формують корпорації, які неодмінно на цьому зароблятимуть. Не те щоб у царині культури не потрібно заробляти, ідеться радше про те, що культура не лише покликана потурати нехитрим уподобанням багатьох, а й повинна відповідати естетичній і моральній рефлексії, порушувати питання про призначення людини та бути включеною в систему освіти. До речі, зовсім не мається на увазі, що популярна культура є чимось хибним або шкідливим. Її роль може зводитися й до спротиву, а тому не варто її недооцінювати. Важливо, щоб вона не накидалася згори й безоглядно споживалася, а творилася й переосмислювалася також знизу» [1].

Більш радикальні погляди має художник Матвій Вайсберг: «У нашій країні запит на культурний продукт формує, вибачте за таке висловлювання, плебс. Нічого дивного, це вже було починаючи зі Стародавнього Риму. Справжній культурний продукт хвилює невеликий прошарок людей. Як з'ясувалося, якогось особливого впливу на суспільство цей продукт не має, чого не скажеш про серіали» [1].

А художник Олекса Манн взагалі стверджує, що не розуміє, «що таке „культурний продукт“». Цей термін має різноманітні, часто взаємовиключні, значення. Скажу краще про мистецтво, на території якого хоча б трохи розуміюсь. Запит на мистецтво у нас формує, як це не парадоксально на перший погляд, але насправді нічого дивного в цьому немає, – той, хто його і

виробляє. Тобто, художник. Він сам собі ставить художні завдання, сам їх реалізовує і виконує. Далі це вже живе своїм окремим життям, впливаючи на різні сфери діяльності соціуму. Останнім часом цим запитом у нас ще намагаються займатися нечисленні культурні інституції. Медіапідтримка мистецтва може існувати за умови, якщо люди, які займаються цим медіа, розуміють культурне значення мистецтва для соціуму. Медіа є допоміжним інструментом зв'язку, мостом, між художником і суспільством. Саме по собі медіа не може формувати на щось запит, але може проголошувати ідеї, що сформовані художником, і пропагувати його роботу» [1].

Що ж до питання, про головні культурні та мистецькі події 2019 року, то розібратися у цьому намагалися українські журналісти, мистецтвознавці, фахівці з літератури, театру, кіно, філософії, музики тощо. На сторінках мас-медіа вони ділилися думками та враженнями про найважливіші й найцікавіші, на їхній погляд, культурні події року, виступаючи в ролі незалежних експертів. Вони звернули увагу на досягнення та проблеми в кіно, музиці, візуальному мистецтві, літературі, дизайні тощо.

Зокрема, Міністерство культури, молоді та спорту (МКМС) України на прохання Радіо Свобода назвало п'ять найбільш визначних мистецьких подій 2019 року.

На першому місці – «Рік культури Україна – Австрія».

«Культура – це найкраща універсальна мова, надійна опора правди та людяності, особливо в часи, коли у світі чимало конфліктів, страху та невпевненості. Культура протидіє роз'єднанню людей», – так пояснюють організатори «Року культури Україна – Австрія» мету проєкту.

Події двостороннього року культури відбувалися і в Австрії, і в Україні за трьома напрямками: Історія Центральної та Східної Європи, література, музика та сучасне мистецтво, творчість та інновації. Зокрема, на фестивалі електронної музики та візуального мистецтва «Українська ніч» відбулася прем'єра анімованої проєкції на будівлі Музейного кварталу Відня, створеної Українським інститутом на основі мозаїк українських художників-монументалістів 60–80-х років [2].

Інші визначні події за версією МКМС: Друга національна Бієнале молодого мистецтва в Харкові; повернення унікальної культурної пам'ятки – оригіналу грамоти Петра I 1708 року про призначення митрополита Київського з вимогою не повертатися у підпорядкування Константинополя, яка спростовує російський фейк про добровільне перепідпорядкування української церкви Москві; Український павільйон на Венеціанській бієнале; запуск онлайн платформи спільно з Google «Автентична Україна» [2].

Також Радіо Свобода склало перелік найцікавіших мистецьких подій 2019 року, опитавши людей, які досліджують мистецтво, поширюють знання про культуру, організують та проводять різні мистецькі акції.

Тож, на думку мистецтвознавців, вагомою мистецькою подією 2019 року стала українська прем'єра міжнародного оперного проекту GAZ. Постановка стала результатом співтворчості режисера з Нью-Йорка Вірляни Ткач, композиторів Романа Григоріва та Іллі Разумейка, формації NOVA OPERA, австрійського хореографа Симона Майєра, медіа-артиста Георгія Потопальського та художника-сценографа Вальдемара Ключка. Артисти співають трьома мовами і через рух творять на сцені нову реальність. Ця постановка є своєрідним мистецьким діалогом у часі із режисером Лесем Курбасом, чиї ідеї змінили світове театральне мистецтво [2].

Звернули увагу мистецтвознавці й на виставку «Олександр Богомазов: творча лабораторія», що відкрилася 16 травня 2019 року в Національному художньому музеї України. Центральною частиною експозиції став живописний цикл «Пилярі» (1929), з якого художник встиг зробити дві картини. Полотно «Правка пилок» збереглося найкраще, а от картина «Пилярі (Праця пилярів, Розпил колод)» до виставки пройшла довгу і копітку реставрацію. У 1930 році «Пилярів» експонували на Венеційській бієнале, потім вона поїхала до Швейцарії, а звідти до Японії. До України твір повернувся пошкодженим і в такому вигляді наприкінці 1930-х потрапив до фондів Національного художнього музею України. Реставратор Наталія Чамлай працювала над відновленням картини майже три роки, аж поки не підготувала її до виставки.

До переліку головних мистецьких подій року включено й виставку «Секрети геніальності: 100 невідомих творів Івана Марчука» у столичному мистецькому просторі ARTAREA. Живопис, графіка та пластика митця, якого називають одним із найвидатніших художників сучасності, вперше в історії були «оживлені» digital галереєю у форматі відеоарту [2].

Ще одним масштабним мистецьким проектом стала виставка Параски Плитки-Горицвіт у Мистецькому арсеналі Києва. Параска Горицвіт із села Криворівня на Івано-Франківщині. Вона відбула 10 років сталінських таборів за співпрацю з УПА, а коли повернулася додому, то почала фотографувати усіх своїх односельців і писати книги. Кілька років тому двоє київських художниць та кінорежисер виявили частину її величезного фотоархіву і взялися його відновити та описати. Так спочатку з'явився фільм «Портрет на тлі гір», а потім і виставка «Параска Плитка-Горицвіт. Подолання гравітації», яку відкрили у «Мистецькому Арсеналі» в Києві.

Інша мистецька подія, що привернула увагу експертів, – виставковий проєкт Павла Гудімова «Ангели». Три роки кураторська група Павла Гудімова знаходила твори, факти та історії про ангелів у мистецтві. Усього зібрали 400 експонатів із музейних та приватних колекцій і розмістили у 23 залах Палацу Лозинського та Музеї Пінзеля у Львові. На виставці можна було побачити ангелів Дюрера, Рембрандта, Буше, Врубеля, Мальчевського, Клінгера, Кульчицької, Новаківського, а також Шагала, Кабакова, Равського, Костирка та Сільваші. Крім цього, до експозиції ввійшли предмети археології, скульптури й живопису, артефакти масової культури і, навіть, музика, яку спеціально для проєкту написав композитор Святослав Луньов.

«Із самого початку ми вийшли поза стандартний музейний набір експонатів, визначивши діапазон візуального дослідження ангелів від іконографії до масової культури. Основний масив історично важливих експонатів збирали в українських музеях, бібліотеках і приватних колекціях, здійснювали зйомку скульптури й розписів у соборах. Також приділяли увагу сучасному мистецтву, кіно, коміксу, фентезі й навіть побутовим артефактам», – зазначає Павло Гудімов.

«Проєкт «Ангели» показав, як можна організувати експозицію, лекційну програму і випуск унікального видання, щоб усе це не було збитковим фінансово, працювало на розвиток локального туризму і демонструвало теми, цікаві глядачам різних культурних сегментів, – впевнена мистецтвознавець Діана Ключко. – Навіть проблема кількості експонатів, які глядач може охопити – емоційно й інтелектуально, Павлом Гудімовим була вирішена більш ніж оригінально у просторі палацу Лозинського. Взагалі, міжмузейні проєкти – велика радість, тому існування такого масштабного взаємодоповнення у залах Львівської картинної галереї імені Бориса Возницького дуже оптимістично виглядає» [2].

Серед головних мистецьких подій року більшість експертів називали й Бієнале Молодого мистецтва у Харкові. До програми Бієнале молодого мистецтва 2019 року увійшли 45 художніх проєктів та понад 50 авторів, які, на думку кураторів, відповідали концепції «Здається, я заходжу в наш сад». «Коли картина світу остаточно ламається, а дія здається неможливою, ми все ще здатні налагодити стан речей – дбати про сад. На думку британського соціолога Зігмунта Баумана, саме садівник є фігурою, що відповідає на виклики сьогодення... Садівник від культури, художник може закласти початки впевненості у плінні часи. Незалежно від масштабу своєї дії, не вдаючись до узагальнень, виходячи з власної практики», – пояснюють куратори Анастасія Євсєєва, Дарина Скринник-Миська, Борис Філоненко [2].

Також експерти відзначили проєкт «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні», яким себе представила Україна на 58-й Міжнародній виставці мистецтв у Венеції (La Biennale di Venezia) 9 травня 2019 року. Організатор: Міністерство культури України. Співорганізатор: Галерея Labirynt (Люблін, Польща).

«Хоч багатьом «Падаюча тінь „Мрії”» на сади Джардіні» видалась провалом, я вважаю, що з точки зору суспільного обговорення проблеми актуального мистецтва, його аморфного і малопомітного існування у нашій країні – це був потрібний і корисний проєкт», – наголошує мистецтвознавець Діана Клочко.

Серед головних мистецьких проєктів року мистецтвознавці називали V Міжнародний музичний фестиваль ODESA CLASSICS. У 5-му фестивалі класичної музики Odesa Classics, засновником і президентом якого є Олексій Ботвинов, взяли участь Цюрихський камерний оркестр, британський скрипаль Даніель Хоуп, віолончеліст Міша Майський, французький піаніст Сіпріано Кацаріс, італійський піаніст П'єтро де Марія, угорський скрипаль Робі Лакатош, скрипаль Майкл Гуттман та віолончелістка Цзин Чжао з Бельгії. Традиційно, фестиваль супроводжувався арт-виставками, майстер-класами, а також концертами просто неба.

Незалежний медіа-експерт Лариса Мудрак, яка у 2017–2018 році була виконавчим директором Odesa Classics, і зараз назвала фестиваль однією із головних мистецьких подій 2019 року, а також в коментарі Радіо Свобода сказала про надзвичайний прогрес і високий рівень таких культурних форумів, як Книжковий Арсенал у Мистецькому Арсеналі і Одеський кінофестиваль (ОМКФ), якому виповнилося уже 10 років [2].

Іншою важливою музичною подією вважають й Ювілейний концерт українського гурту «ДахаБраха» (15 років) у Київському Палаці спорту. Етногурт «ДахаБраха» виник в Київському Центрі сучасного мистецтва «Дах» режисера Влада Троїцького. Автентичний ритм, вишукана імпровізаційна техніка народної манери співу, оригінальний і традиційний водночас музичний супровід та використання мультимедійних доповнень зробили «ДахуБраху» одним із найулюбленіших колективів в Україні і популярним українським гуртом за кордоном.

PR-менеджер багатьох мистецьких проєктів Анна Шестак, окрім концерту «ДахиБрахи», видатними мистецькими подіями 2019 року також назвала виставу «Погані дороги» за п'єсою Наталки Ворожбит і оперу Генделя «Ацис і Галатея» від Open Opera Ukraine. Режисеркою обох проєктів є Тамара Трунова [2].

Ще однією гучною подією названо виставу «Голоси». Показана вперше у Дніпрі, вистава протягом 2019 року при повних залах демонструвалася у багатьох містах України. Вистава є своєрідним сеансом колективної реабілітації від нанесених війною психологічних травм, як тих, хто виходить на сцену, так і глядачів у залі. Спектакль, у якому учасники бойових дій та колишні полонені зі сцени розповідають про пережите, виник на базі «Творчої криївки», де засобами мистецтва намагаються допомогти людям із ПТСР. Як розповів Радіо Свобода режисер вистави Євген Степаненко, «дуже допоміг Олег Шульга, актор і режисер, творчий керівник власне тієї театральної резиденції, Віталіна Маслова, авторка ідеї «Творчої криївки», і Таня Смірнова, акторка з Києва» [2].

А щодо нових трендів у ставленні людей до мистецтва і культури загалом, то, на думку експертів, «вже мало називати дати і терміни, спиратись на звичну термінологію – потрібно активно шукати «іншу оптику», інший підхід до того, що і як ми бачимо в європейському просторі. Візуальна культура змінюється стрімко. Динаміка у підході до класики мистецтва уже потрібна так само, як і у підходах до актуальних подій. Час такий, що тільки встигай осмислено реагувати» [2].

Окреслити основні культурно-мистецькі події 2019 року намагався й тижневик «Фокус».

Тут зазначали, що минулий рік був для українського культурного поля турбулентним і повним різноманітних подій, а часом і несподіванок. За «Фокусом», «ключовим виставковим проектом минулого року можна... назвати Другу бієнале молодого мистецтва в Харкові, яка пройшла восени 2019 року. Проект під назвою «Здається, я заходжу в наш сад» під кураторством Бориса Філоненка, Анастасії Євсєєвої і Дарини Скринник-Миськи став настільки ж проблемним в організації, як і значущим. Попри маленьку проектну команду з семи осіб... кураторам вдалося представити виставку, що спонукала до глибоких роздумів про місто як живий організм. Бієнале молодого мистецтва в Харкові, мабуть, надовго залишиться прикладом і високою планкою для наступних проектів. В контексті культурної репрезентації України в світі 2019-й теж не був ні рівним, ні спокійним. Початок року відбувся під знаком скандалу навколо національного відбору на Венеціанську бієнале. Між двома проектами – перформансом «Падаюча тінь «Мрії» на сади Джардіні» «Відкритої групи» і відео «Голоси любові» Арсена Савадова – розгорілася неабияка боротьба, яка вийшла далеко за межі конкурсного регламенту... Відповідно до концепції «Відкритої групи» в українському павільйоні повинні були представити відео про проліт літака АН-225 над Джардіні, який мав відбутися в день відкриття бієнале. Він не відбувся, але український національний павільйон все одно виглядав вельми гідно. Не менш впевненою

була наша країна на головному світовому книжковому ярмарку у Франкфурті. Активним минулого року був і відповідальний за вітчизняну культурну дипломатію в світі Український інститут (УІ). За 2019 рік, оголошений роком культури «Україна – Австрія», УІ реалізував серію культурних проєктів, серед яких варто відзначити Українську ніч у віденському Музейному кварталі, хітом якої став меппінг з використанням зображень українських радянських мозаїк, а також виставку «Between fire and fire» під кураторством Аліси Ложкої. Відзначився 2019 рік і скандалами в культурі. Одним з найгучніших стала спроба зняття з посади директора Одеського художнього музею, художника Олександра Ройтбурда депутатами одеської облради» [3].

До речі, і газета «День» назвала звільнення відомого художника Олександра Ройтбурда з посади директора Одеського художнього музею «одним із найбільших довколамистецьких скандалів минулого року». Олександр Ройтбурд провів у музеї ремонт, розпочав системну реставрацію картин, регулярно влаштовував там лекції та концерти відомих поетів, музикантів, артистів, започаткував школу юного музейника, зібрав пожертв музею від меценатів на 1,2 млн грн, поповнив колекцію десятками нових робіт, встановив квитковий принтер, виграв грант від УКФ на 313 000 грн; а загалом за рік музей заробив на квитках і екскурсіях 1 760 975 грн. [4].

Не менш обговорюваним в 2019 році, на думку тижневика «Фокус», став і випадок з музеєм ім. Й. Буханчука в Кмитові Житомирської області. Все почалося кілька років тому, коли активісти культурної ініціативи ДЕ НЕ ДЕ приїхали в Кмитів в рамках програми ревіталізації музеїв, і почали працювати з колективом колишнього музею радянського мистецтва. В результаті музей ожив: в ньому оновили експозицію, провели серію виставок за участю сучасних художників, і навіть створили відділ сучасного мистецтва. А художник Микита Кадан навіть влаштувався в музей заступником директора. Все могло б стати прекрасним кейсом перетворення провінційного музею і відмінним прикладом переосмислення там радянського мистецтва (саме воно є спеціалізацією музею ім. Буханчука). На жаль, цю прекрасну культурну утопію зруйнували зашореність і бюрократія: депутати Житомирської ОДА змусили керівництво музею припинити співпрацю з художниками та активістами, погрожуючи звільненнями і закриттям музею. Хочеться сподіватися, що в цій непростій ситуації вдасться налагодити діалог, проте очевидно, що це буде непросто» [3].

Окрім загальних підсумків року, експерти та представники преси підбивали підсумки й по різних напрямках культури та мистецтва.

Так, журнал *Cosmopolitan Ukraine* склав у 2019 році рейтинг кращих сучасних вітчизняних художників, яких назвав «гордістю нації». На шпальтах видання зазначалось, що «культурна спадщина України зростає з кожним роком

і нехай нам ще далеко до Італії і Франції, нам є чим пишатися. Українські художники продають свої роботи на всесвітніх аукціонах, таких як Phillips і Sotheby's, беруть участь у Венеціанській бієнале і виставляються в провідних галереях Європи». До топ-10 увійшли: Анатолій Криволап, Олександр Ройтбурд, Іван Марчук, Василь Цаголов, Олег Тістол, Ілля Чичкан, Оксана Мась, Євгенія Гапчинська, Арсен Савадов, Максим Мамсіков [5].

Тижневик «Новое время» підбивав підсумки кінороку. Зазначалося, що 2019 українське кіно, як і інші сфери, знаходилося під впливом суспільно-політичних змін. В індустрії не обійшлося без скандалів, гучних звільнень, виходу багатостраждальних фільмів і заморозки цікавих проєктів. Виробництво вітчизняного кіно у кількісних показниках залишилося приблизно на рівні попереднього 2018 року: за рік українські режисери, продюсери і продакшени представили глядачеві майже три десятки нових фільмів. Деякі з них занадто довго проходили свій шлях до прем'єри («Поліна і таємниця кіностудії», «Фокстер і Макс»), частина з них при цьому втратила актуальність і обросла зайвим кіновантажем («Давай танцюй», «Заборонений»). Інші, по-справжньому якісні й такі, що вселяють гордість за український кінематограф, доводиться відловлювати по фестивалях і обмежених показах, перш ніж їх зможе побачити масовий глядач («Вулкан», «Мої думки тихі», «Черкаси»). Крім того, ми побачили вражаючі кінороботи, зняті в копродукції з іншими країнами – «Захар Беркут» Ахтема Сеїтаблаєва, «Ціна правди» Агнешки Холланд, «Пофарбоване пташення» Вацлава Маргула.

Також видання назвало вісім кращих (на думку редакції) українських фільмів, які вийшли в 2019 році. Це «Вулкан» режисера Романа Бондарчука; «Додому» режисера Нарімана Алієва; «Атлантида» режисера Валентина Васяновича; «Ціна правди» режисера Агнешки Голланд; «Мої думки тихі» режисера Антоніо Лукіча; «Співає Івано-Франківськтеплокомуненерго» режисера Надії Парфан; «U311 Черкаси» режисера Тимура Яценка й «Гуцулка Ксеня» режисера Олени Дем'яненко [6].

Підбити підсумки кінороку спробували й на шпальтах газети «Урядовий кур'єр». Тут зазначали, що «про зрілість вітчизняного кінематографа свідчить відповідність світовим трендам, зокрема пролонговані касово успішні «Скажене весілля», «Дзідзьо. Контрабас», адаптація західних «Свінгерів»... 2019-го Україна була широко заявлена на міжнародних кінофестивалях. У культовому кінотеатрі «Жовтень», який усі роки малокартиння популяризував вітчизняне кіно, співробітники відзначають успіх у кінофахівців та пересічного глядача фільму «Додому», який ішов тут майже два місяці. Його світова прем'єра відбулася в Каннах, де фільм отримав приз. У кінодебюті Нарімана Алієва актора Сеїтаблаєва було відзначено за роль батька на 7-му

Боспорському кінофестивалі у Стамбулі. Стрічку з бюджетом 20,06 мільйона знято трьома мовами. Його одноосібно було номіновано на «Оскар» від України, але в шорт-лист він не потрапив. Комедію з некомерційною назвою «Мої думки тихі» 27-річного Антоніо Лукіча за перші два дні в «Жовтні» переглянули понад 2 тисячі глядачів. Фільм відзначено на Одеському фестивалі та у Карлових Варах. Українським акторам закидають погану українську, зіпсовану участю в російських серіалах і замотаністю в телепроектах. Хоч уже є з десяток нових облич, від яких очікуємо визначних кіноролей з їхньою хорошою театральною школою. Є й розкручені продюсерами і телеканалами імена, які так і не стали принадно творчими й комерційно привабливими. Чи не тому споглядаємо засилля в кіно медіа- і попзірок, де вони грають і себе, коханих. Кінопродюсери спекулюють на їхній популярності, адже вони збирають стадіони і притягують до телеекранів. Це теж тренд, як і те, що вітчизняна література широко заявлена в кіно. Торік «Захар Беркут» став одним з найбільш очікуваних фільмів з гаслом «У свободі моя сутність». Популярний у світі біографічний жанр представлено в нашому прокаті стрічкою про Василя Стуса «Заборонений» режисера Романа Бровка. Вона мала попередню назву «Птах душі» – як назвав останню збірку поет, втрачену для читача в архівах КДБ. За творами Андрія Кокотюхи знято «Червоний», Василя Шкляра – «Чорний ворон», на черзі – брати Капранови. «Віддана» створено за твором Софії Андрухович «Фелікс Австрія». Своєрідну літературну лексику перекласти кіномовою наважилася Христина Сиволап. І про національну ікону – не про своєрідну стрічку про Шевченка і самураїв, а про «Тараса. Повернення» режисера Олександра Денисенка. Бюджет – 45 мільйонів гривень. Тема – Шевченко в Казахстані. Цікавість світу до України знайшла відгомін у кінематографі. Українсько-французький психологічний трилер «Останній крок» з Карпатами в ролі Канади і Жаном Рено в ролі кілера у відставці. Він знявся в Україні ще й у сімейному фентезі «Поліна і тайна кіностудії» режисера Оліаса Барко. Фентезі про нанопесика у картині «Фостер і Макс» Анатолія Матешка теж буде цікавим для сімейного перегляду. Та найбільш схвальні відгуки викликала «Пекельна хоругва, або Різдво козацьке» за сценарієм Сашка Лірника про містичні та етнічні пригоди героїв. І навіть у Краматорську, де фільм показали о 8 ранку, зал був заповнений, а в київському «Жовтні», де враховують тенденції кіно і навіть провокують їх, його поставили у прайм-тайм і не прогадали [7].

На думку кінокритика Ярослава Підгори-Гвядзовського, «2019 рік дав найкращі результати в кінематографі України за всі роки Незалежності. Саме цього року вийшли п'ять з кращих українських фільмів десятиліття – „Черкаси” Т. Яценка, „Атлантида” В. Васяновича, „Панорама” Ю. Шилова, „Мої думки

тихі» А. Лукіча і „Додому” Н. Алієва». А іншими «крутими українськими фільмами 2019 року» Ярослав Підгора-Гвяздовський вважає «Людину з табуретом» Я. Попова, «Співає Івано-Франківськтеплокомуненерго» Н. Парфан, «Вулкан» Р. Бондарчука, «Брати по зброї» С. Лисенка, «Гоголь Док» А. Павловської, «розділові наживо» В. Ількова. Коментуючи цей рейтинг, критик зазначає, що «більшість стрічок у топі – документальні. Традиційно сильна українська документалістика вкотре показує результати якості та неповторності, які в такій кількості поки не здатне продемонструвати художнє кіно» [8].

А щодо статистики, то фільми в українському прокаті 2019 року зібрали 2,655 млрд грн. З них 184 млн грн – касові збори вітчизняних стрічок. Найуспішнішою українською прем'єрою став історичний бойовик «Захар Беркут», який зібрав 35,5 млн грн. На другому місці комедія «Свінгери 2» – 14,3 млн грн. На третьому історична драма «Ціна правди» – 9,6 млн грн. «35 українських стрічок вийшли у прокат протягом року. Значна частина з них стали середнячками. Але нового прориву поки що не сталося, – зазначає медіаексперт Артем Вакалюк. – 2019-го «Захар Беркут» став єдиною картиною з понад 20-мільйонними зборами, але до національних рекордів – «Я, ти, він, вона» – 71 млн грн – і «Сказаного весілля» – 54,9 млн грн – не дістався. 2017-го два фільми зібрали більш як 20 млн, 2018-го – шість. 2019-го була безпрецедентна кількість українських релізів. Але трохи непродумані рішення продюсерів із датами випуску». «Маємо чітко розуміти, що є кіно глядацьке і є фестивалльне. І до них мають бути абсолютно різні підходи й очікування у прокаті, – говорить виконавчий директор Української кіноакадемії Анна Мачух. – Наприклад, «Я, ти, він, вона» і «Донбас» – обидва фільми якісні, кожен по-своєму. Але якщо перший – чітко глядацький, то другий – фестивалльний. Якраз саме у таких фільмів, як «Донбас» і «Додому», має бути державна підтримка у прокаті». Касові збори українських фільмів протягом останніх шести років були такими: 2014-й – 19 млн грн; 2015-й – 43 млн грн; 2016-й – 79 млн грн; 2017-й – 77 млн грн; 2018-й – 198 млн грн; 2019-й, як вже зазначалося, – 184 млн грн. [9].

Театральний критик Анастасія Гайшенець підбила підсумки розвитку українського театру в останні 10 років. На її думку, «протягом останніх десяти років і донині, український театр переживає емансипаційні процеси у своєму ставленні до форми й змісту і, з різним ступенем успіху, намагається адаптувати до відстояних художніх кордонів структурні зміни системи... Вітчизняний театральний ландшафт кінця 00-х років являє собою картину доволі сумну: напівзруйнована посттоталітарна система державних театрів з художніми керівниками, що призначалися згори і правила довічно, роздуті

штати акторів на мізерній платні, занепад студійного руху, естетична та тематична бідність репертуару, невибагливість та консерватизм глядацької аудиторії. Держава втратила інтерес до театру як інструменту пропаганди (роль, яку він формально і неформально виконував в радянській системі управління), в той час як нової місії згенеровано не було. Державний театр втратив свій сенс, але система продовжувала існувати, подібно до тіла безголового велетенського монстра, не здатного мислити, але здатного реагувати на рівні рефлекторному. Головним завданням «тіла» було вижити за будь-яку ціну. Проте коли йдеться про виживання на рівні забезпечення життєдіяльності, місця для художнього експерименту та дослідження і використання нових сценічних методологій не залишається... Репертуарна політика державних театрів вибудовується довкола невибагливих смаків платоспроможної публіки – основними жанрами цього періоду стають мелодрами і комедії (так, щоб як в серіалі, але трохи драматичніше). Театр грає з глядачем «в піддавки»: уникає складних та незручних тем, боїться бути незрозумілим. При цьому незмінною фавориткою глядацьких симпатій стає низькопробна російська антреприза з підстаркуватими зірками радянських фільмів. Нової української драми – нуль» [10].

За словами Анастасії Гайшенець, «рятівним ковтком свіжого повітря в цьому сумному королівстві в цей час стає мультиартовий фестиваль ГОГОЛЬFEST, започаткований харизматичним лідером та візіонером Владиславом Троїцьким. Саме завдяки міжнародній театральній програмі фестивалю українці мали нагоду побачити актуальні на той час експерименти з театральною формою. Фестиваль перетворюється на щорічний професійний нетворкінг, що великою мірою виконує виховну функцію не лише щодо професіоналів театру, але і впливає на формування глядацьких смаків – формується нове покоління вибагливих до якості театру молодих людей... Як раніше, так і тепер, ГОГОЛЬFEST надихає, підтримує та виховує там, де це потрібно, і тих, кому це потрібно. 2019 року фестиваль отримав Європейський фестивальний «Оскар» EFFE-Award та потрапив у п'ятірку найкращих фестивалів Європи».

Анастасія Гайшенець наголошує, що «тенденція до активізації та професіоналізації недержавних театрів зазнала очевидного розвитку протягом останніх п'яти років і хронологічно збігається у своїй динаміці з періодом, відлік якого можна вести від Революції Гідності 2013–2014 років. Найбільш успішними проектами цієї форми можна вважати київські «Дикий театр» та «PostPlayТеатр», харківський театр «НЄФТЬ», «Театральний простір ТЕО» в Одесі та львівський феномен, людину-театр Сашка Браму. Розвиток театральних формацій у недержавному секторі призвів до необхідності

створення об'єднань, учасники яких прагнули лобювати свої інтереси і здобути право на інфраструктуру чи то фінансову підтримку з боку держави та муніципальної влади. Так виникла Гільдія незалежних театрів та Асоціація «Український незалежний театр». Проте очевидних результатів діяльність цих організацій поки що не має. Зараз «бум» увійшов у свою критичну фазу: багато колективів, що постали у час постреволуційного піднесення та пробудження громадянської та креативної свідомостей і досить довгий час існували на хвилі творчого ентузіазму, згортають діяльність через невирішену проблему інфраструктури. Попри те, що питання фінансування проєктного виробництва частково вирішує Український культурний фонд, проблема інфраструктури та забезпечення сталості існування і розвитку (наявність доступних репетиційних приміщень, цехів тощо) досі актуальна» [10].

Анастасія Гайшенець нагадує, що «наприкінці 00-х років роздуті штати більшості державних театрів за віковим показником стрімко наближалися до стандартів геріатричного пансіонату. Молодим вважався режисер 50+, а досвідченим – 70+ (те саме – з художніми керівниками). Молодих режисерів/режисури як виду і форми діяльності просто не існувало. Нині ж ми можемо говорити про нову генерацію молодих – 40+, 30+ і навіть 20+ – режисерів, які працюють як в державному, так і недержавному секторі. Неабияким здобутком є встановлення гендерного балансу у режисурі. Адже не так давно педагогічний наратив у Театральному університеті інтерпретував режисуру як суто чоловічу професію з можливими виключеннями для особливо обдарованих. Поточне десятиліття урівняло співвідношення жінок і чоловіків, активних у професії.

Важливу роль у розгерметизації та омолодженні держсектору відіграло впровадження контрактної системи. При всіх недоліках, виявлених в процесі її втілення, театральний світ має бути вдячним людині, яка ініціювала її розробку та впровадження, – Ірині Подоляк. Для театру як для галузі це однозначно крок уперед».

На думку Анастасії Гайшенець, «зона, де у нас справді все погано, і за 10 років стало гірше – театральна критика. Наразі не залишилося жодної професійної платформи (ані онлайн, ані офлайн), здатної задовольнити потреби театру у вербальній рефлексії та елементарній фіксації процесу».

Дуже позитивно Анастасія Гайшенець оцінює вплив на розвиток театру створення «Українського культурного фонду» та Українського інституту. «Добре, що він [Український культурний фонд] є, і є Юлія Федів – виконавча директорка та, фактично, архітекторка його програмного функціоналу... Хоч Український інститут було засновано у 2017 році, активна фаза операційної роботи почалася у команди лише півроку тому. І якщо говорити про

театральний напрям, лише за період серпень-листопад сім чудових вистав, створених як у державних театрах, так і в недержавному секторі, завдяки фінансовій та організаційній підтримці Українського інституту взяли участь у театральних фестивалях Австрії, Німеччини та Польщі. Примітно те, що три з них створено за підтримки УКФ» [10].

Також Анастасія Гайшенець зазначає, що «до моменту створення Українського інституту головними лобістами забезпечення міжнародної присутності українського театру були професійні мережі перформативних мистецтв. Починаючи з 2012 року свою роботу в Україні розпочинають професійні мережі перформативного мистецтва (ЕТС, ЕЕРАР, ІЕТМ, Opera Eurora). Саме завдяки зацікавленості та підтримці представників мереж у співпраці з українським театром було проведено два міжнародні шоу-кейси: у 2015 за ініціативи ЕТС та у 2018 за ініціативи ІЕТМ; реалізовано кілька лабораторно-освітніх проєктів у партнерстві з ЕЕРАР, проведено ряд резиденцій у європейських театрах для українських молодих режисерів, акторів та критиків» [10].

Також, на думку Анастасії Гайшенець, «успішним прикладом ревіталізації радянського інфраструктурного спадку стало кадрове та ідейне перезавантаження Національної спілки театральних діячів України. Після позачергового з'їзду Спілки, восени 2016 року головою обрано директора Національної оперети України Богдана Струтинського. З цього моменту із суто номінальної організації, знання про діяльність якої лишалося надбанням вузького кола «посвячених», НСТДУ перетворюється на дієвий інструмент комунікації та освіти в театральному середовищі України. НСТДУ проводить сезонні школи-резиденції для найрізноманітніших фахівців театральної справи: режисерів, авторів, сценографів, художників по світлу, організовує лабораторії, майстер-класи і фестивалі. Флагманським проєктом оновленої спілки стало заснування всеукраїнського фестивалю-премії ГРА, який зараз є найгрунтовнішим оглядом прем'єр у державному секторі. Втім, спілка поки що не адвокатує інтереси сектору, коли йдеться про врегулювання законодавства або лобіювання реформ у секторі, а це, ймовірно, найважливіше очікування від діяльності цього об'єднання» [10].

Наприкінці року підбила його підсумки й група українських театральних критиків. «Київський рахунок» – не премія, а рейтинг, де з суми суб'єктивних думок його експертів, вибудовується градація столичних театральних прем'єр. Головна мета цієї ініціативи, зрештою, полягає в тому, аби звернути увагу глядачів на чимось неординарні вистави, а фахівцям дати поживу для роздумів щодо тенденцій театального процесу. Під час опитування, в якому взяли участь 9 театральних критиків, було згадано 34 вистави 17 столичних театрів.

Беззаперечним лідером року виявився спектакль «Лимерівна», здійснений режисером Іваном Уривським на камерній сцені Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка.

До 10 кращих, на думку експертів, київських вистав 2019 року також потрапили три вистави режисера Максима Голенка («Кайдаші 2.0.» у «Дикому театрі», «Зойчина квартира» в Театрі на Подолі та опера «Пеніта», недавно включена до репертуару Київського національного академічного театру оперети), дві роботи Стаса Жиркова («Альбатроси» в Театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра та «Отелло/Україна/Facebook» в театрі «Золоті ворота»), Verba за «Лісовою піснею» Лесі Українки в Національному театрі ім. І. Франка (режисер Сергій Маслобойщиков), «Сімейний альбом» Київського театру драми і комедії на лівому березі Дніпра (режисер Маттео Спіацці), DreamWorks /«Мрії оживають» Театру на Подолі (режисер Давид Петросян) та «Медея», поставлена Олегом Ліпциним у Київському національному академічному Молодому театрі [11].

Що ж до класичної музики, то тут, за оцінками газети «День», можна назвати оперну співачку Ольгу Пасічник, (Україна – Польща), яку газета відзначає за «потужну і дієву культурну дипломатію»; диригента Оксану Линів, яку називають «ньюсмейкер №1 від класичної музики в нашій країні» (серед її проєктів 2019 року – постановка опери «Аїда» в Луксорі, що відбулася open air у підніжжя храму цариці-жриці Хатшепсут за участі 150 музикантів – хорової капели «ДУМКА», симфонічного оркестру «INSO-Львів» і солістами, фестиваль LvivMozArt арт та ін.); композитора Юрія Шевченка (серед робіт якого балет «За двома зайцями» на сцені Національної опери, балет «Буратіно», опера «Король Дроздобород» у Київській опері) [12].

А ось оцінки сучасної української естради не завжди були позитивними. На думку народного артиста України, співака, композитора, педагога Іво Бобула, «на сцені панують несмак, низький рівень текстів, нецензурна лексика, муркотіння замість потужних голосів, на які завжди була і нині багата співоча українська нація. Особливо боляче стає, коли так звані автори спотворюють українську мову, вживають лайливі слова, якісь брудні натяки. Хіба це мистецтво? Але гроші роблять якщо не все, то майже все. Досить дістати гаманець, і у студії звукозапису з безголосого зроблять голосистого, із глухого до нот і музики – чутливого: там відбувається щось на кшталт курсів крою і шиття: підтягують, підсилюють, додають, вилучають. І ось вже новий виконавець, який співаком ніколи не стане. Дуже обурює голозадість. Це коли навколо так званих артистів крутяться оголені дівчата, створюючи, за їхніми словами, атмосферу шоу. Хоч то зовсім не шоу, адже воно не має жодного стосунку до справжнього мистецтва» [13].

Втім, Національна музична премія YUNA підбила музичні підсумки навіть не за рік, а за перші 20 років XXI століття в Україні. Група з 10 експертів, досвід роботи яких з музичним процесом України становив не менше 15 років, визначила 20 хітів, які вийшли в період з 1 січня 2000 року по 31 жовтня 2019 року. Спочатку організатори склали список з 80 композицій. Потім експерти вибрали з них 20 кращих. У списку переможців дві пісні, які принесли Україні перемогу в Євробаченні – «Дикі танці» Руслани і «1944» Джамали; «Ім'я 505» гурту «Время и Стекло» (кліп на цю пісню в 2018 році встановив рекорд за кількістю переглядів в ютубі – понад 200 млн – для пісень пострадянського простору) і «Плакала» від KAZKA, яка стала першою піснею українською мовою, що потрапила до Топ-100 світового чарту платформи Shazam. Також до списку увійшли: «Мовчати» Скрибіна та Ірини Білик, «Понад хмарами» «Тартак» та Katya Chilly, «Сніг» Ірини Білик, «Одна калина» Софії Ротару, «Без бою» «Океану Ельзи», «Варто чи ні» Олександра Пономарьова, «Вахтерам» «Бумбокс», Dancing Lasha Tumbai SERDUCHKA, Misto ONUKA, «Кружит» MONATIK та ін. [14].

Цікаво, що Британська газета The Guardian внесла українську реперку Alyona Alyona (Олена Савраненко) до списку «50 нових артистів 2020 року» [15, 16].

Український ПЕН оприлюднив свою версію кращих книжок 2019 року. Серед найкращих книжок 2019 року названо – Українська проза: Ігор Астапенко «Чаполоч» (Видавництво Анетти Антоненко), Мартин Брест «Пехота 3. Терриконы» (ДІПА), Тамара Горіха Зерня «Доця» (Білка), Марина Гримич «Клавка» (Нора-Друк) та ін. Українська поезія: Максим Бородин «Кто не спрятался» (Герда), Микола Воробйов «Намальовані двері. Проникнення» (Український письменник), Василь Голобородько «Яблуко добрих вістей» (А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА), Катерина Калитко «Ніхто нас тут не знає, і ми нікого» (Meridian Czernowitz). Зарубіжна література: Арундаті Рой. «Міністерство граничного щастя» / Переклад Андрія Маслюха (Видавництво Старого Лева), Борис Віан «Шумовиння днів» / Переклад Петра Таращука (Вавилонська Бібліотека), Ежен Йонеско «Антологія театру» / Переклад Марії Абрамової (Дух і Літера), Ольга Токарчук «Книги Якова» / Переклад Остапа Сливинського (Темпора). Видання для дітей та підлітків: Володимир Арєнєв «Сапієнси» (Ранок) та ін. [17].

Кращі книги 2019 року назвав й Всеукраїнський рейтинг «Книжка року». Експерти рейтингу: книгознавці, критики, науковці, письменники, політологи, журналісти, редактори, культурологи, народні депутати, керівники державних установ – усього майже 100 осіб – визначили найкращі українські видання року в семи номінаціях [18].

Гран-прі цього року вибороло видавництво «Родовід» і книжка Василя Косіва «Українська ідентичність у графічному дизайні 1945–1989». Також серед відзначених книг: «Букова земля» Марії Матіос («А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»); «Характерник» Василя Шкляра (КСД); «Арканум», «Нічний репортер» Юрія Винничука («Фоліо»); «Цеглина» Тарас Федюк («Богдан»), «Жертвам сниться велика воєнна перемога» Міленка Єрговича («Комора») та ін. [18].

«Найважливіше, що трапилося за останні десять років з українською літературою, – це народження притомного літринку. – вважає критик Євген Стасіневич. – Поява інфраструктури та ініціативність десятка зухвальців, які мають смак і готові грати у довгу, не ставлячи лише на квотування російського продукту. Фактично українська література за весь час свого існування – а це років двісті, якщо обмежити її новітнім етапом, – вперше опинилася у такій ситуації. Коли книжки це не лише плід осяянь, а й ринковий продукт, що має бути конкурентним... Поруч із цим – прихід та закріплення позицій нового літературного покоління, між представниками якого може бути чимало років різниці, хоча між собою вони різняться в рази менше, ніж від попередників штибу Прохаська, Іздрика, Андруховича чи Винничука. Місце головного письменника десь під середину десятиліття відвоював (і то абсолютно чесно – враховуючи феноменальний рівень виданої у 2015 році поетичної книги „Життя Марії”) С. Жадан. А втім, є тут і молодші – як поети, так і прозаїки: С. Андрухович, К. Калитко, В. Амеліна та ін.» [19].

Водночас, 57% українців у 2019 році не прочитали жодної книги. За результатами опитування компанії Research & Branding Group, 43% українців більш-менш регулярно читають книги. Середньостатистичний читач України прочитав за рік приблизно 9 книг у 2019 році. Найбільше книг прочитала молодь і люди пенсійного віку: 30–39 років прочитали 7 книг; 40–49 років прочитали 7,9 книги; 50–59 років прочитали 9 книг; 18–29 років прочитали 9,8 книги; 60+ років прочитали 10,7 книги. Серед тих, хто читає – 47% жінок і 38% чоловіків. Серед людей, які мають вищу освіту, читають 56% проти 30% із середньою і неповною середньою освітою. Більшість опитаних читає книги декілька разів на місяць (31%) і декілька разів на тиждень (24%). Троє із чотирьох читачів (72%) читають книги із частотою від практично кожного дня до кілька разів на місяць [20].

Головною мовною подією 2019 року стало затвердження Кабінетом міністрів України нової редакції «Українського правопису». Це спричинило резонанс, різні оцінки мовознавців і традиційний крик соцмереж. Одні вважають, що в такий спосіб ми повертаємо автентичну українську. Іншим видається, що нові правила лише ускладнять життя [21].

Також за 2019 рік в українській мові з'явилося 1–1,5 тис. слів з новою формою або значенням. Про це повідомили в Інституті української мови Національної академії наук України. «Дослідники вважають, що за рік у мовній комунікації з'являється 1 тис. – 1,5 тис. слів з новими формами та/або значенням. Такий же обсяг нових слів, зокрема за 2019 рік, засвідчує комп'ютерний Фонд інновацій в українській мові Інституту української мови НАН України».

Також вказано, що сучасна українська літературна мова постійно розвивається, поповнюється новою лексикою, кодифікація якої у загальнонаціональних нормативних словниках потребує перевірки часом і мовною практикою суспільства. Було укладено багато словників нової української лексики, в яких зображаються наслідки поповнення українського лексикону за певний часовий відтинок, переважно за 10 років, час формування нового покоління носіїв мови. А словом 2019 року стала «діджиталізація» [22].

У виданні «Тиждень» вдалися до огляду основних тенденцій 2019 року у музейній сфері. «Варто згадати про процеси, які вже начебто вписалися в нашу буденність, але насправді їхнє літочислення розпочалося доволі недавно. Мова про реконструкцію та/або зміну експозиційної оптики всім нам добре відомих музеїв – талісманів країни, як-от Національний художній музей України (НХМУ), Одеський художній музей, Національний музей Тараса Шевченка, Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків тощо.

Це справді важливий крок, адже будь-кому, хто був в аналогічних за функцією старих музеях за кордоном, добре відомо, що ані Британська національна галерея в Лондоні, ані Гліптотека в Копенгагені, ані Ермітаж не є нудними запленими коридорами без нормальної навігації, сучасного кастом-сервісу, акуратно поданих відреставрованих зон та зручних сайтів. Чи не вперше за довгі роки, дивлячись в обличчя туристові, ми можемо видихнути й презентувати, наприклад, цілком оновлений і відреставрований за участю креативної агенції Vanda Національний художній музей України. Його образ зі старого, нудного й притрушеного пилюкою мудреця перетворено на мудрого, але живого, активного, відкритого й зацікавленого вчителя. Старий – це не обов'язково нудний і неактуальний. Мова ж бо про легендарний музей, який зберігає культурні надбання всієї України, завжди актуальні, цікаві та живі. Закінчити його реновацію, зокрема сходів, підпірних стін і віконних блоків, планують до 2021 року [22].

Про що ще варто згадати? Та хоча б про Центр сучасного мистецтва M17, який сьогодні складає конкуренцію Мистецькому Арсеналу та PinchukArtCentre, нову будівлю Музею Тараса Шевченка в Києві разом із його виставками сучасних українських художників чи кураторським

переосмисленням поеми «Катерина». Це далеко не повний список, скажімо, досягнень постмайданного періоду, адже очевидна необхідність реформ торкнулась і низки нестоличних просторів та музеїв. Наприклад, мова про Кмитівський музей образотворчого мистецтва імені Й. Буханчука, Музей сучасного українського мистецтва Корсаків у Луцьку, Jam Factory Art Centre на території колишньої львівської фабрики повидла тощо. Камерний простір і галереї, які не менше, а може, навіть більше (дивлячись який параметр обирати) впливають на культурну мапу, теж відіграли свою роль» [23].

Також на шпальтах видання наголошують, що «мало говорити про те, що в новому році збираються завершити ремонт у НХМУ чи запустити оновлений сайт чергового центру. Куди важливішими є ті зміни, які відбулися й відбуваються далі з командами музеїв зсередини. Приміром, окрім цілком нової айдентики від Vanda, що постулює відкритість, інтерактивність та мобільність, із якими можуть асоціювати себе містяни та гості, НХМУ оновив і свій офіс, поповнивши команду молодими спеціалістами та програму заходів цікавими майстер-класами й лекторіями для дітей. Корпус споріднених цінностей (відкритість, легкість, ергономічність, сучасність) не на словах вирішив пов'язати із собою Одеський художній музей: усі ми пам'ятаємо у 2019 році круту колекцію футболок, яка розбивала штампи про жінок у мистецтві за допомогою впізнаваних портретів та написів на зразок «спитай мене, коли я вийду заміж» чи «моє тіло не місце для твоєї реклами», «сама собі олігархія». На кожному виробі зображена жінка (або кілька) з картин, що належать до колекції музею, а поруч текстовий меседж. Для зображень на футболках було обрано такі роботи, як ескіз до панно «Жінка із птахом» Зінаїди Серебрякової, «Революціонерка» Юлія Бершадського, «Портрет Т. М. Брайкевич» Костянтина Сомова, «Купальниця» Тімолеона Карла Неффа та «Купальниці» Амшея Нюренберга. У 2020-й ми йдемо також із цілком оновленим Музеєм Ханенків: залучення нової піарниці Олі Носко, спроби розширити реальну та потенційну аудиторію дали плоди. Не поступаючись іншим, музей презентував восени 2019 року свою нову айдентичку (новий візуальний стиль розробили випускники курсу Visual Communications Professium школи дизайну Projector Данило Нестеревич, Євген Чугуєвець, Ольга Бакан, Анастасія Лутова), одразу ж наситивши її реальним змістом: відкритими дискусіями, концертами, навіть вечірками, як-от Гелловін [23].

Музейники пішли навіть далі, реалізувавши ідею не тільки відкритості чи інтерактивності, а й інклюзії: музей із гордістю анонсував запуск інклюзивного сайту, зробивши знану колекцію творів мистецтва трохи доступнішою. До речі, у Пергамському музеї Берліна, наприклад, такі речі навіть не питання. До того ж таки погруддя Нефертіті в залі берлінського Нового музею взагалі можна

торкнутися, якщо ти людина з вадами зору. Айдентика, як не крути, – це початок руху від того, хто ми є і де певна інституція є сьогодні, до того, ким і де вона хоче бути завтра, що хоче сказати світові та який спосіб взаємодії з ним пропонує.

Коли навіть такі великі організми, як національні музеї (НХМУ, Музей Ханенків, Музей Тараса Шевченка), задекларували свою відданість майбутньому, у старих маленьких держгалерей і будинків культури просто не лишилося шансів. Наприклад, зовсім недавно нову айдентику презентував Шоколадний будинок у Києві. Без цього жесту він безпросвітно потонув би серед інших закладів на культурній мапі міста. В найближчі кілька років ми спостерігатимемо презентації, оновлення та розробки дизайну майже для всього – від регіональних будинків культури й до камерних музеїв історії чи медицини». Тож, підсумовують у виданні, «очевидна істина нарешті стала ще очевиднішою: недостатньо бути закладом, треба бути брендом... Новий етап можливий тоді, коли цілий комплекс речей на всіх рівнях – від директора до звичайного наглядача музею – затверджується навіть не як здобуток, а як абсолютна норма, як стандарт, котрий неможливо мислити інакше» [23].

Також митці та експерти намагалися відповісти на запитання: якого культурного продукту нині бракує?

На думку Юлії Федів, «Нині бракує ціннісного міжсекторного культурного продукту, який розвиває свого споживача, виходить за межі галузі культури, порушує важливі суспільні теми, презентує нашу державу на міжнародній арені» [1].

Олександра Коваль вважає, що «нам бракує хороших книжок, фільмів, фестивалів, виставок. Цей список можна продовжити, але на створення чогось крутого чи просто доброго потрібні гроші, а на формування попиту на це круте – ще більші кошти й купа часу. Тобто інвестиції в споживача культурного продукту мають починатися ще до його народження або хоча б із раннього віку, адже якщо не змінити споживчі пріоритети, то всі й далі купуватимуть у кредит щораз новіші гаджети, але заощаджуватимуть на тому, що змусить їх думати» [1].

«Ми маємо багато класного та якісного в культурі, – вважає креативний директор Українського інституту Тетяна Філевська, – але в цього продукту дуже мало можливостей конкурувати за увагу глядача за кордоном... З другого боку, представники культурної сфери часто не мають необхідних інструментів для представлення за межами України. І спільне завдання для всієї сфери – дістати таку можливість».

А за словами Сергія Жадана, «Нам нічого не бракує. Крім самоповаги» [1].

Втім, як зазначив Євген Бистрицький, український філософ, виконавчий директор Міжнародного фонду «Відродження» у 1998–2017 роках, «нам бракує сучасної культурної індустрії, яка ще тільки постає. Нарешті, потрібна добра державна політика культури... Потрібні меценати, які підтримують культуру не лише в межах «Ялтинських стратегій», а митців, гуманітаріїв... Потрібні масові переклади всього того прекрасного, що не перекладено саме для нас із минулого й сучасного. Потрібні наші шлягери. Потрібні наші театри» [1].

Завершуючи огляд, можна зазначити, що ніякі рейтинги та переліки не дають повної об'єктивної картини розвитку вітчизняної культури та мистецтва. Як правило, це доволі суб'єктивні оцінки певних видань та критиків.

Та сам факт підбиття певних підсумків свідчить, по-перше, про намагання розібратися у складному сучасному культурно-мистецькому процесі, а, по-друге, те, що цей процес у 2019 році був дійсно насиченим та цікавим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Трегуб Г., Братушич-Хома М. Фактор консолідації // Тиждень. – 2019. – № 52. – 25 груд. [Електронний ресурс] / Трегуб Г., Братушич-Хома М. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://m.tyzhden.ua/magazine/632> (дата звернення: 26.02.2020).
2. Штогрін І. Мистецькі події 2019 року в Україні та нові тренди у сприйнятті культури [Електронний ресурс] / Штогрін І. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/mystetski-pidsumky-roku-2019/-30340465.html> (дата звернення: 25.02.2020).
3. Платонова А. Битва за Ройтбурда и не взлетевшая «Мрія». Чем запомнился 2019 год в украинском искусстве // Фокус. – 2020. – 4 січ. [Електронний ресурс] / Платонова А. – Текст. дані. – Режим доступу: https://focus.ua/culture/447595-bitva_za_roitburda_i_nesostoiavshiisia_-_polet_chem_zapomnilsia_2019_god_v_ukrainskom_iskusstve (дата звернення: 24.02.2020).
4. Корона «Дня» – Олександру РОЙТБУРДУ як герою музейної справи // День. – 2019. – 26 груд. [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/korona-dnya-cuspilstvo/korona-dnya-oleksandru-roitburdu> (дата звернення: 24.02.2020).
5. Топух Е. Гордость нации: 10 украинских художников, которых знает весь мир [Електронний ресурс] / Топух Е. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.cosmo.com.ua/gordost-nacii-10-ukrainskih-hudozhnikov-kotorih-znaet-ves-mir/> (дата звернення: 25.02.2020).
6. «Додому», «Атлантида» і хор комунальників. Найкращі українські фільми 2019 року // Новое время. – 2019. – 30 груд. [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://style.nv.ua/ukr/kultura/krashchi-ukrajinski-filmi-2019-roku-reyting-nv-50061955.html> (дата звернення: 25.02.2020).
7. Пилипенко Г.-Г. Українське кіно: вектор прориву // Уряд. кур'єр. – 2020. – 15 лют. [Електронний ресурс] / Пилипенко Г.-Г. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayinske-kino-vektor-prorivu/> (дата звернення: 24.02.2020).
8. Підгора-Гвяздовський Я. 7 найкращих українських фільмів 2019 року, які ви могли не бачити [Електронний ресурс] / Підгора-Гвяздовський Я. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/-2020/02/16/239882/> (дата звернення: 25.02.2020).
9. Медіаексперт підбив підсумки національного кінопрокату 2019 року // Газета по-українськи. – 2020. – 1 6 січ. [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/culture/_mediaekspert-pidbiv-pidsumki-nacionalnogo-kinoprokatu-2019-roku/947335 (дата звернення: 25.02.2020).

10. Гайшенець А. Український театр у пошуках сенсу: зради і перемоги останніх 10 років [Електронний ресурс] / Гайшенець А. – Текст. дані. – Режим доступу: https://ukr.lb.ua/culture/2019/12/25/445743_ukrainskiy_teatr_poshukah_sensu.html (дата звернення: 24.02.2020).

11. Експерти назвали кращі столичні вистави 2019 року [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/eksperty-nazvaly-krashchi-stolychni-vystavy-2019-roku> (дата звернення: 25.02.2020).

12. Корона «Дня» // День. – 2019. – 27 груд. [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/korona-dnya-kultura/korona-dnya-olzi-pasichnyk-operniy-spivachci-ukrayina-polshcha> (дата звернення: 25.02.2020).

13. Вертіль О. Іво БОБУЛ: «Весь час віддаю пісні, сцені, сім'ї» // Уряд. кур'єр. – 2 020. – 11 січ. [Електронний ресурс] / Вертіль О. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ivo-bobul-ves-chas-viddayu-risni-sceni-simyi/> (дата звернення: 25.02.2020).

14. «Вахтерам», «Мовчати» та «Плакала». Названо 20 знакових українських пісень за 20 років // Новое время. – 2020. – 23 січ. [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: https://nv.ua/ukr/style/kultura/nazvano-krashchi-ukrajinski-pisni-za-20-rokiv-video-ostanni-novini-50065819.html?fbclid=IwAR1p_sTHiCSiehInoerVC6PjRzxOjerFC6zVb2TsjYKBeqLYVPh8_AAW8GU (дата звернення: 26.02.2020).

15. Alyona Alyona потрапила у список The Guardian «50 нових артистів 2020 року» // Україна молода. – 2019. – 30 груд. [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/0/2006/141763/> (дата звернення: 26.02.2020).

16. The Guardian визнала Alyona Alyona зіркою, яка руйнує стереотипи на міжнародному рівні // Дзеркало тижня. Україна.–2019.–30 груд. [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: https://dt.ua/CULTURE/the-guardian-viznala-alyona-alyona-zirkoju-yaka-ruynuye-stereotipi-na-mizhnarodnomu-rivni-334420_.html (дата звернення: 26.02.2020).

17. Найкращі книжки 2019. Версія Українського ПЕН // Укр. літератур. газ. – 2019. – 26 груд. [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://litgazeta.com.ua/news/> (дата звернення: 24.02.2020).

18. Жованик О. «Книжка року – 2019»: у списку найкращі твори Марії Матіос, Василя Шкляра, Юрія Винничука / Жованик О. // Україна молода. – 2020. – 25 лют. [Електронний ресурс] / Жованик О. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3570/164/143676/> (дата звернення: 24.02.2020).

19. Стасіневич Є. Пролетіло: літературне десятиліття у п'яти пунктах [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: https://ukr.lb.ua/culture/2019/12/24/445545_proletilo_literaturne_desyatilittya.htm (дата звернення: 25.02.2020).

20. 57% українців не прочитали жодної книги за 2019 рік – опитування // Українська літературна газета. – 2019. – 2 січ. [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://litgazeta.com.ua/news/57-ukrainsiv-ne-prochytaly-zhodnoi-knyhy-za-2019-rik-opytuvannia/> (дата звернення: 25.02.2020).

21. Від сьогодні в Україні діє новий правопис, і кому від того зле [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://report.if.ua/gazeta/vid-sogodni-v-ukrayini-diye-novuj-pravopys-i-komu-vid-togo-zle-infografika/> (дата звернення: 25.02.2020).

22. В українській мові за 2019 рік з'явилося близько 1,5 тис. нових слів [Електронний ресурс] / Інформація. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/news/220120-v-ukrayinskiy-movi-za-2019-rik-zyavylos-blyzko-15-tys-novyh-sliv> (дата звернення: 25.02.2020).

23. Мигашко О. Від закладу культури до культурного бренда // Тиждень. – 2020. – 25 січ. [Електронний ресурс] / Мигашко О. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/Culture/239570> (дата звернення: 24.02.2020).

Матеріал підготував

Бурнашов І. Ю., зав. відділу
наукового аналізу і
узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 1,39. Б/т. Зам. 17. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12